

Michał Krzaczek

(Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej)

ORCID: 0009-0008-5970-8296

Analiza działań politycznych Wielkiej Brytanii wobec Mandatu Palestyny

Analysis of United Kingdom's political actions towards The Mandate for Palestine

ABSTRACT

One of the causes of the Israeli-Arab conflict is the policy of United Kingdom towards trusteeship mandate on historical Palestine land in the 1920-1948 years. Analysis of political directions British empire appears significant to understand the essence of a cultural, religious and political tension of dispute. An inseparable element of the study is also characteristic of the political stances of British decision-makers and proposed by them solutions, which would end the growing conflict. By remarking on the above elements, the author suggests a division of the period of exercising power by the Europeans, depending on directions United Kingdom's policy. The present article also states a broad analysis of political actions towards the population of Jewish and Muslims, who lived in Mandate lands in trusteeship time.

Keywords: international relations; ethnic conflict; Jewish-Arab conflict; United Kingdom's politic; Mandate for Palestine.

Konflikt izraelsko-palestyński jest jednym z najważniejszych sporów międzynarodowych we współczesnej historii. Trudność w pogodzeniu interesów obu stron, radykalne nastroje oraz różnice kulturowe do dzisiaj sprawiają, że regionem wstrząsają cykliczne wojny, intifady, akty terroryzmu i inne akty przemocy. Przedmiot konfliktu jest niezmienny od ponad 100 lat – obie strony poczuwają się za właściwe do kontroli terytorium dawnego brytyjskiego mandatu Palestyny. Geneza sporu wiąże się nierozdzielnie z polityką Wielkiej Brytanii względem zwaśnionych narodów w okresie pomiędzy 1920 a 1948 rokiem. W poniższym tekście postanowiono skupić się na analizie decyzji politycznych, które zapadały podczas sprawowania przez Wielką Brytanię mandatu nad ziemią współczesnej Palestyny, ponieważ to one miały istotne znaczenie dla wydarzeń zaistniałych po proklamacji niepodległości przez Izrael w 1948 roku. Celem niniejszej pracy jest analiza kierunków politycznych Wielkiej Brytanii względem

Mandatu Palestyny, wyszczególnienie proponowanych rozwiązań dla rozwiązania narastającego konfliktu oraz przywołanie stanowisk brytyjskich polityków wobec terytorium mandatowego. Na potrzeby artykułu został on podzielony na wstęp, część analityczną w skład której wchodzi opis dokumentów konstytuujących Mandat Palestyny, jego funkcjonowanie i likwidację oraz podsumowanie syntetyzujące podjęte przez Wielką Brytanię działania w ramach sprawowania mandatu nad ziemią Palestyny.

1. Dokumenty konstytuujące Mandat Palestyny.

Geneza spotkania się dwóch wrogich wobec siebie kultur wiąże się z ruchem europejskiego antysemityzmu, który w obliczu żydowskich pogromów – głównie na terenach Imperium Rosyjskiego – przybrał na sile w II połowie XIX wieku. Wówczas Żydzi zamieszkujący Stary Kontynent rozpoczęli emigrację do Palestyny będącej pod zwierzchnictwem Imperium Osmańskiego¹. Po kilkunastu latach populacja Żydów na tych terenach podwoiła się². Z każdą kolejną *aliją*³ wśród społeczności żydowskiej wzrastała chęć utworzenia przez nich własnego państwa. Istotnym dla spełnienia się tego celu był list lorda Balfoura⁴ do Waltera Rothschilda – przywódcy Federacji Syjonistycznej – z 2 listopada 1917 roku. Sentencją deklaracji, była następująca treść:

*Rząd Jego Królewskiej Mości przychylnie zapatruje się na ustanowienie w Palestynie narodowego domu dla narodu żydowskiego i dołoży wszelkich starań, aby umożliwić osiągnięcie tego celu, przy czym jest rzeczą zupełnie zrozumiałą, że nie uczyni on nic, co mogłoby zaszkodzić obywatelskim czy religijnym prawom istniejącym w Palestynie społeczności nieżydowskich oraz prawom i statusowi politycznemu, z jakich Żydzi korzystają w każdym innym kraju*⁵.

Istotnym faktem, na który należy zwrócić uwagę przy analizie tego dokumentu, jest niedookreślenie formy ustanowienia „domu dla narodu żydowskiego” z racji, że nie pada w nim jasna deklaracja utworzenia państwa dla społeczności żydowskiej. Z prywatnych rozmów pomiędzy brytyjskimi politykami a Żydami wiadomo jednak, że ostatecznym celem Deklaracji miało być powstanie państwa żydowskiego⁶. Aby tak się stało, ludność żydowska

¹ S. Nowacka, M. Wojnarowicz, S. Zaręba, *Raport PISM – konflikt izraelsko-palestyński 2020. Rok złego przełomu*, Warszawa 2020, s. 9.

² S. Della Pergola, *Demography in Israel/Palestine: Trends, Prospects, Policy Implications*, IUSSP XXIV General Population Conference, Salvador de Bahia 2001, s. 5.

³ Z hebr. עלייה - „powrót Żydów do ojczyzny swoich ojców”.

⁴ Arthur James Balfour – brytyjski polityk, premier Wielkiej Brytanii w latach 1902-1905, w latach 1916-1919 był ministrem spraw zagranicznych w rządzie Davida Lloyd George’a.

⁵ <https://www.paljourneys.org/en/timeline/historictext/6705/balfour-declaration> [dostęp: 21.02.2022 r.].

⁶ A. Shapira, *Historia Izraela*, Warszawa 2018, s. 103.

musiałaby stanowić większość populacji na terytorium Palestyny oraz – co wynikało wprost z treści Deklaracji – wszelkie działania prowadzące do państwowości nie mogłyby naruszać praw społeczności nieżydowskich zamieszkujących Palestynę.

W tym miejscu należy przywołać postanowienia innego dokumentu mającego znaczenie dla politycznej przyszłości Bliskiego Wschodu – umowy Sykes-Picot z 1916 roku. Porozumienie zakładało podział wpływów w regionie, po zakończeniu wciąż trwającej I wojny światowej, pomiędzy Francją a Wielką Brytanią. Układ przewidywał wydzielenie pięciu stref – dwie z nich miały podlegać bezpośredniej administracji imperiów, kolejne dwie miały pozostawać pod ich protekcją przy uznaniu suwerenności narodu arabskiego, zaś ostatnia z nich, obejmująca terytorium Palestyny, miała pozostawać pod kontrolą międzynarodową. Konsekwencją skomplikowanego podziału i braku zgodności pomiędzy sygnatariuszami było powstanie dwóch protektoratów – francuskiego, który obejmował obszar dzisiejszej Syrii i Libanu oraz brytyjskiego, który obejmował obszar Palestyny, Transjordanii i Iraku⁷. Po zakończeniu działań wojennych na Bliskim Wschodzie, 19 kwietnia 1920 roku rozpoczęła się konferencja w San Remo, której celem był rozbiór, pokonanego przez państwa ententy, Imperium Osmańskiego. Podczas obrad uznano, że oba ww. porozumienia powinny zostać uwzględnione przy kształtowaniu bliskowschodniego ładu. Zgodnie z treścią rezolucji uchwalonej 25 kwietnia 1920 roku w San Remo, Mandat Palestyński został przydzielony Wielkiej Brytanii⁸. Terytorium mandatowe objęło ziemie na zachód od pionowej linii utworzonej przez rzekę Jordan; na wschodzie od niej znajdowały się odrębne ziemie Transjordanii, które również były pod brytyjską kontrolą. Obszarem miał administrować specjalnie powoływany urzędnik - wysoki komisarz Palestyny. Pierwszym zarządcą został sir Herbert Samuel⁹, arystokrata wychowany w duchu tradycyjnego judaizmu. Wybór prosyjonistycznego komisarza spotkał się z aprobatą społeczności żydowskiej zamieszkującej nie tylko tereny mandatowe, ale także i Europę Środkowo-Wschodnią. Podczas trzeciej *aliji*, która przypadła na lata 1919 – 1923, do Palestyny wyemigrowało około 35 000 Żydów, pochodzili oni w większości z ziem obecnej Rosji, Polski, Litwy i Rumunii¹⁰. Żydowska migracja nie spotkała się z pozytywnym odbiorem lokalnej ludności muzułmańskiej. W 1921 roku powstała Najwyższa Rada Muzułmańska, której przewodniczącym był wielki mufti

⁷ I. Pappé, *The Making of the Arab-Israeli Conflict, 1947–1951*, Londyn 1994, s. 3.

⁸ <https://archive.is/20120716005631/http://palestine-mandate.com/from-the-balfour-declaration-to-partition-to-two-states> [dostęp: 21.02.2022 r.].

⁹ <https://www.worldstatesmen.org/Israel.htm> [dostęp: 22.02.2022 r.].

¹⁰ <https://www.gov.il/he/Departments/Guides/the-aliya-story?chapterIndex=4> [dostęp: 22.02.2022 r.].

Jerozolimy szejka Haj Muhammad Amin al-Hussein¹¹. Zrzeszenie zgłosiło się do ówczesnego ministra ds. kolonii Winstona Churchilla z petycją, w której żądali samodzielności państwowej, cofnięcia deklaracji Balfoura i powstrzymania swobodnej emigracji żydowskiej. Minister uważał jednak, że obydwie społeczności mają takie same prawa do zamieszkiwania Palestyny¹².

2. Funkcjonowanie Mandatu Palestyny w latach 1920 – 1939.

Pierwsze lata istnienia terytorium powierniczego były szczególnie krwawe. Z inicjatywy wcześniej wspomnianego al-Husseina doszło do gwałtownych pogromów żydowskich w Nabi Musa, a następnie w Jafie. Narastająca spirala przemocy została powstrzymana przez brytyjskie wojsko. W celu analizy zaistniałych wydarzeń, rząd Wielkiej Brytanii wysyłał komisje śledcze, które miały za zadanie wyjaśnienie przyczyn zamieszek w Nabi Musa oraz w Jafie. Z powstałych po zakończeniu prac obu komisji, raportów¹³ można wskazać trzy wspólne, główne powody obu aktów wrogości, którymi były strach arabskiej ludności przed żydowską dominacją, rozczarowanie Arabów spowodowane brakiem spełnienia obietnic przez rząd brytyjski i prosyjonistyczna polityka skierowana na utworzenie obiecywanej w deklaracji Balfoura „żydowskiego domu narodowego”. Rząd Wielkiej Brytanii zdawał się zrozumieć błędny kierunek swojej polityki w Mandacie Palestyny. W celu uniknięcia kolejnych aktów przemocy ze strony ludności muzułmańskiej, Winston Churchill opublikował pierwszą z tzw. białych ksiąg. Białe księgi były dokumentami, które określały górną granicę ilości żydowskich imigrantów do Palestyny. Nowy kierunek polityki brytyjskiej miał na celu uspokojenie Arabów oraz zapewnienie ich o chęci współpracy. Churchillowi chodziło jednak przede wszystkim o spokój, który był niezbędny dla rozwoju gospodarczego Mandatu, ale także potrzebny dla przyszłych *aliji*, które miały nastąpić¹⁵.

Pomimo niezadowolenia niektórych reprezentantów ruchu syjonistycznego z publikacji białej księgi Churchilla, należy zaznaczyć, że dokument ten uspokoił nastroje w mandacie powierniczym. Akty przemocy na większą skalę zostały powstrzymane do 1929 roku, kiedy to miały miejsce arabskie rozruchy, w których zginęło lub zostało rannymi ok. 430 Żydów.

¹¹ Al-Hadżdż Muhammad Amin al-Husajni był palestyńskim nacjonalistą i przywódcą ruchu muzułmańskiego w Mandacie. Został powołany przez sir Samuela na wielkiego muftiego Jerozolimy w celu uspokojenia i przekonania ludności muzułmańskiej o poszanowaniu ich prawa do stanowienia o losach ziem, które zamieszkiwali.

¹² P. Johnson, *A History of the Jews*, Londyn 2013, s. 441.

¹³ https://en.wikisource.org/wiki/Palin_Report [dostęp: 22.02.2022 r.].

¹⁴ <https://www.jewishvirtuallibrary.org/haycraft-commission-of-inquiry-into-the-1920-21-arab-riots-october-1921> [dostęp: 22.02.2022 r.].

¹⁵ A. Shapira, *op. cit.*, s. 109.

W marcu 1930 roku powołano Komisję Shawa, która przeprowadziła dochodzenie wyjaśniające przyczyny wybuchu i przebieg wspomnianych zamieszek. Końcowy raport wskazywał na Arabów jako tych, którzy rozpoczęli starcia i dopuścili się pogromów. Jako przyczyny wymieniono – po raz kolejny – strach i obawy społeczności arabskiej przed rosnącą dominacją Żydów w Palestynie oraz sprzedaż ziemi Żydom, przez co Arabowie byli wysiedlani bez zapewnienia zamieszkania w innym miejscu. W raporcie zalecono ograniczenie żydowskiej imigracji, zmniejszenie uprawnień ruchu syjonistycznego i utworzenie arabskiego organu ustawodawczego¹⁶. Kolejnym działaniem Wielkiej Brytanii było utworzenie Królewskiej Komisji, która miała za zadanie ocenę perspektyw żydowskiej imigracji i rozwoju Palestyny. Sir John Hope-Simpson, który stał na czele Komisji stwierdził, że jedynym rozwiązaniem dla regionu jest powolny rozwój żydowskiego osadnictwa, ponieważ arabska Palestyna nie ma przed sobą żadnej przyszłości gospodarczej¹⁷. W celu przywrócenia spokoju zalecił publikację drugiej białej księgi. Tę przygotował w imieniu rządu Lord Passfield. Dokument, poza limitacją napływu Żydów do Palestyny, blokował im także możliwość zakupu nowych ziem¹⁸. Pomimo wprowadzonych zakazów, w latach 30. XX wieku miała miejsce największa *alija*, ze względu na to, że do Palestyny przybywali uciekający przed antysemityzmem Żydzi niemieccy. Szacuje się, że z Europy wyemigrowało wówczas ponad ćwierć miliona Żydów¹⁹. Kolonialni urzędnicy celowo nie zwracali uwagi na rozmiar migracji, ze względu na wpływy europejskich Żydów próbujących ratować swoje życie. Masowe migracje spotkały się z ostrą reakcją ludności tubylczej, która regularnie atakowała żydowskie osiedla. Szczególnie krwawe było arabskie powstanie z 1936 roku, w którym zginęło około 300 Żydów, 200 żołnierzy brytyjskich oraz 2 000 Arabów. Rewoltę poprzedziło memorandum ludności muzułmańskiej z żądaniami utworzenia demokratycznego rządu arabskiego w Palestynie i wprowadzenia całkowitego zakazu żydowskiej imigracji²⁰. W obliczu bierności brytyjskiej administracji na pismo oraz samowystarczalności ludności żydowskiej, szczególnie pod względem gospodarczym, wybuchły zamieszki, które przerodziły się w otwarty konflikt pomiędzy wrogimi społecznościami. Skutkiem zrywu było utwierdzenie się negatywnego zdania Brytyjczyków odnośnie utworzenia samodzielnego państwa arabskiego na terytorium mandatowym. Już wcześniejsze raporty Europejczyków wskazywały na słabe szanse dla rozwoju Palestyny

¹⁶ <https://web.archive.org/web/20181120131346/https://unispal.un.org/UNISPAL.NSF/0/16B8C7CC809B7E5B8525694B0071F3BD> [dostęp: 22.02.2022 r.].

¹⁷ <https://www.jewishvirtuallibrary.org/hope-simpson-report> [dostęp: 22.02.2022 r.].

¹⁸ <https://www.jewishvirtuallibrary.org/the-passfield-white-paper> [dostęp: 22.02.2022 r.].

¹⁹ <https://www.gov.il/he/Departments/Guides/the-aliya-story?chapterIndex=6> [dostęp: 22.02.2022 r.].

²⁰ A. Shapira, *op. cit.*, s. 118.

pozostawionej pod rządami ludności muzułmańskiej. W opinii większości Brytyjczyków, to żydowska inteligencja miała zapewnić postęp regionu. Innym ważnym i brzemennym skutkiem powstania było rozbitcie struktur arabskiego podziemia narodowowyzwoleńczego. Po stłumieniu zamieszek brytyjski rząd powołał Królewską Komisję Peela, która miała na celu zbadanie sytuacji w Palestynie po arabskim powstaniu. Zespół opracował tezę, w której jako źródło konfliktu wskazał niepodległościowe aspiracje Arabów kolidujące z dążeniami ruchu syjonistycznego. Konkluzją raportu²¹ była pierwsza w historii propozycja podziału Palestyny na dwa państwa; mniejsze żydowskie oraz duże arabskie, przy pozostawieniu Jerozolimy pod panowaniem brytyjskim²². Społeczność żydowska z niechęcią przyjęła tę propozycję, jednak kraje arabskie odrzuciły ją w całości i zapowiedziały walkę aż do uzyskania niepodległości. Konsekwencją licznych starć zbrojnych pomiędzy ludnością muzułmańską a wojskami brytyjskimi było ogłoszenie stanu wojennego w terytorium mandatowym. Rozwiązanie to było jednak nieskuteczne dla przerwania walk, zaś bunt wygasł dopiero w lecie 1939 roku. Według szacunków podczas powstania zginęło ponad 5000 Arabów, 15000 zostało rannych, a 5600 zostało uwięzionych²³.

3. Konflikt żydowsko-arabski na tle II wojny światowej.

Kolejnym kluczowym wydarzeniem w historii Mandatu Palestyny było ogłoszenie przez brytyjski rząd trzeciej białej księgi w 1939 roku. W tym miejscu należy wskazać, że pierwsza z ksiąg – poza limitacją migracji – potwierdzała ważność obietnic złożonych w deklaracji Balfoura, jednakże kolejne akty wydawane były jedynie w celu zaspokojenia żądań arabskiej ludności poprzez kontrolę liczby ludności żydowskiej, przybywającej na terytorium mandatowe. Dokument z 1939 roku praktycznie zamknął granice Palestyny dla Żydów²⁴, co w połączeniu z hitlerowskim antysemityzmem oraz eksterminacją ludności żydowskiej w Europie sprawiło, że w późniejszym czasie prześladowana społeczność nie miała dokąd uciekać. Swoją działalność rozpoczęły wówczas organizacje umożliwiające nielegalną imigrację Żydów do Palestyny²⁵, zdarzało się jednak, że uchodźcy byli przechwytywani przez nazistów bądź brytyjskie władze mandatowe. Imigracje te, zostały zbiorczo określone, w przeciwieństwie do numeracji innych *aliji* – *Alija Bet*. Geneza nazwy odnosi się do antagonizmu legalnych,

²¹ <https://www.jewishvirtuallibrary.org/text-of-the-peel-commission-report> [dostęp: 23.02.2022 r.].

²² <https://www.heyalma.com/israel-guide/history-of-israel-palestine-before-1948/> [dostęp: 23.02.2022 r.].

²³ <https://www.britannica.com/place/Palestine/The-Arab-Revolt> [dostęp: 23.02.2022 r.].

²⁴ Dokument zezwalał na przybycie do Palestyny 75 000 Żydów na przestrzeni 5 kolejnych lat, licząc od roku 1939. Migracja ponad tę liczbę była zakazana, chyba że za zgodą ludności arabskiej.

²⁵ https://avalon.law.yale.edu/20th_century/angap04.asp [dostęp: 23.02.2022 r.].

limitowanych migracji nazywanych *Alijā Aleph*. Współcześnie, dla określenia nielegalnych migracji używa się również terminu *Ha'apala*²⁶. W odwecie za blokadę dostępu do Palestyny, żydowscy radykałowie zamordowali w Kairze brytyjskiego ministra ds. kolonii Waltera Guinnessa. Zabójstwo było spowodowane zdecydowanym stanowiskiem Guinnessa ws. limitowania migracji. Warto jednak wskazać, że nie był on negatywnie nastawiony do kwestii utworzenia państwa dla ludności żydowskiej²⁷, tak jak i inni brytyjscy politycy opowiadający się za limitacją.

Z kolei ludność arabska upatrywała czas wojny jako okazję do realizacji postulatów wysuwanych przed powstaniem z lat 1936-1939. Pod koniec 1941 roku Muhammad Amin al-Husajni pojechał do Berlina, gdzie spotkał się z Joachimem von Ribbentropem oraz z Adolfem Hitlerem. Palestyńczyk uzyskał wówczas poparcie dla planu likwidacji „żydowskiego domu narodowego”²⁸ z deklaracji Balfoura. W obliczu współpracy niemiecko-arabskiej, Brytyjczycy zdecydowali na współpracę z syjonistami w celu walki z wspólnym wrogiem. Spośród zdolnych i chętnych do służby wojskowej Żydów zamieszkujących Palestynę formowano oddziały bojowe, które walczyły u boku *British Army*. Warto również wspomnieć o rozwoju żydowskiego przemysłu zbrojeniowego – zarządzane przez syjonistów fabryki produkowały dla brytyjskiej armii m.in. miny przeciwczołgowe. Współpraca zawiązana w czasie wojny, ustała wraz z jej zakończeniem. W lipcu 1945 roku nowy brytyjski premier Clement Attlee zapowiedział, że ustalenia białej księgi z 1939 roku nadal będą obowiązywały. Działanie to spowodowało największe dotychczas napięcie w relacjach pomiędzy Żydami a Brytyjczykami, w konsekwencji którego, trzy największe żydowskie organizacje rozpoczęły ataki na obiekty brytyjskiej administracji. Władze mandatowe były bezsilne wobec zdeterminowania Żydów dążących do utworzenia własnego państwa w Palestynie. Symbolem tego konfliktu stało się wysadzenie przez jedną z żydowskich organizacji terrorystycznych Hotelu King David w Jerozolimie w dniu 22 lipca 1946 roku²⁹. Metoda terroru spotkała się z krytyką przywódców ruchu syjonistycznego, jednak ataki nie ustały. W konsekwencji, na początku 1947 roku rozpoczęła się stopniowa ewakuacja rodzin członków administracji oraz brytyjskich żołnierzy z Mandatu Palestyny. Inną kwestią, z którą rząd Wielkiej Brytanii nie był w stanie sobie poradzić, były zalecenia Anglo-Amerykańskiego Komitetu Śledczego, do realizacji których

²⁶ Z hebr. אֲלִיָּה אֶלֶף – „Wniebowstąpienie”.

²⁷ B. Wasserstein, *The Assassination of Lord Moyne*, „Jewish Historical Society of England”, 27 (1979), s. 80.

²⁸ <https://www.heyalma.com/israel-guide/history-of-israel-palestine-before-1948/> [dostęp: 24.02.2022 r.]

²⁹ <https://www.royalsignalsmuseum.co.uk/on-this-day-22nd-july/> [dostęp: 24.02.2022 r.].

zobowiązał się Ernest Bevin³⁰. Główne polecenie Komitetu dotyczyło przyznania 100 000 certyfikatów imigracyjnych dla Żydów z Europy. Wnioski z prac komisji zostały poparte przez prezydenta Stanów Zjednoczonych. W obliczu tak silnego nacisku Wielka Brytania po raz kolejny stanęła przed wyborem kilku opcji, przy czym wybór każdej z nich niósłby za sobą negatywne skutki. Przyznanie certyfikatów wiązałoby się bowiem z rezygnacją przestrzegania zapisów białej księgi z 1939 r.

4. Likwidacja Mandatu Palestyny.

Przez wzgląd na omówione wcześniej przyczyny oraz przez znaczące osłabienie wojną, brytyjski rząd podjął decyzję o rezygnacji ze sprawowania mandatu nad Palestyną. Zgłoszenie wpłynęło do Organizacji Narodów Zjednoczonych w dniu 2 kwietnia 1947 roku. Niecały miesiąc później powołano komisję UNSCOP³¹, która potwierdziła konieczność zakończenia brytyjskiego mandatu nad Palestyną oraz zaleciła utworzenie dwóch państw na terytoriach po-mandatowych: żydowskiego i arabskiego. Historyczna rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ nr 181, która zdecydowała o podziale Palestyny na dwa państwa wyznaczyła również datę zakończenia brytyjskiego mandatu na dzień 14 maja 1948 roku.

Z perspektywy czasu, działania Wielkiej Brytanii na terytorium powierniczym należy ocenić negatywnie. Administracja Mandatu nie radziła sobie z kontrolą napływu ludności żydowskiej do Palestyny, uspokajaniem nastrojów Arabów oraz – na skutek zderzenia dwóch wrogich wobec siebie społeczności – z powstającym konfliktem oraz radykalizacją jego obu stron. Początkowe, dalekosiężne plany sir Samuela, które dotyczyły zagospodarowania regionem powierniczym na dużą skalę, stały w opozycji do dyktowanej przez rząd w Londynie zasady zrównoważonego rozwoju terytorium zależnego³². Część planów udało się jednak zrealizować – dzięki Europejczykom, w Palestynie rozwinęły się instytucje administracyjne, usługi komunalne i transport. W czasie brytyjskich rządów powstawały liczne sieci wodociągowe, rozbudowano porty morskie, przedłużano linie kolejowe oraz podłączano energię elektryczną³³. Charakterystycznym nie tylko dla Mandatu Palestyny, ale i innych kolonii Wielkiej Brytanii był podział środków przeznaczanych na poszczególne sektory. Analiza budżetu operacyjnego rządu mandatowego wykazuje, że koszty przeznaczone na

³⁰ Ernest Bevin – brytyjski polityk z Partii Pracy, minister spraw zagranicznych Wielkiej Brytanii w latach 1945 – 1951 w rządzie Clementa Atlee.

³¹ Specjalna Komisja Narodów Zjednoczonych ds. Palestyny.

³² A. Shapira, *op. cit.*, s. 129.

³³ <https://www.britannica.com/place/Palestine/World-War-I-and-after> [dostęp: 24.02.2022 r.].

administrację i bezpieczeństwo pochłaniały ponad 50% wydatków, podczas gdy opieka zdrowotna i edukacja razem — zaledwie 12%³⁴.

5. Podsumowanie

W zależności od okresu brytyjskiego powiernictwa nad Palestyną, można wyróżnić trzy etapy polityki realizowanej na terytorium mandatowym. Pierwsza faza obejmuje czas obietnic polityków takich jak sir Churchill oraz lord Balfour, którzy byli zaprzyjaźnieni z działaczami syjonistycznymi, w sprawie odtworzenia w Palestynie „żydowskiej siedziby narodowej”. Deklaracja wsparcia została również potwierdzona w traktacie pokojowym w Sevres zawartym z Imperium Osmańskim. List lorda Balfoura stał się podstawą legitymizacji pobytu Żydów w Palestynie. Pierwszy z wysokich komisarzy – sir Samuel, został przyjaźnie powitany przez ludność żydowską po przybyciu do Palestyny. Po rozruchach z 1921 roku nadszedł okres spokoju, ponieważ nawet nieufna ludność muzułmańska tolerowała Europejczyków za sprawą wyboru al-Husajniego na muftiego Jerozolimy. Za rozpoczęcie drugiej fazy można przyjąć przełom drugiej i trzeciej dekady XX wieku. Wydarzenia roku 1929 były zakończeniem okresu stabilności regionu i skutkowały początkiem radykalizacji obu stron, w tamtym czasie w szczególności ludności arabskiej. Administracja Mandatu próbowała prowadzić zrównoważoną politykę poprzez ograniczanie praw bądź nakładanie obowiązków na jedną bądź drugą stronę konfliktu, w zależności od sytuacji. Brytyjczycy nie przewidzieli masowych migracji Żydów do Palestyny oraz nie potrafili zapanować nad gwałtowną reakcją ludności muzułmańskiej wynikającą z faktu przybywania żydowskich imigrantów z Europy. Trzecia z faz, będąca najbardziej chaotyczną i nieporadną w wykonaniu Brytyjczyków, zakończyła się rezygnacją z udziału w sporze, wycofaniem się i pozostawieniem go bez rozwiązania. Podczas tego okresu (lata 1935-1948) Brytyjczycy zostali początkowo znienawidzeni ze wzajemnością przez Arabów (powodami były zabójstwo al-Kassama, stłumione powstanie i rozbicie przywództwa z lat 1936-1939, układ al-Husajniego z III Rzeszą), zaś po 1939 roku niechęć do Europejczyków narosła wśród Żydów. Głównym powodem awersji była przede wszystkim publikacja białej księgi z 1939 roku oraz skrupulatne przestrzeganie jej zapisów. Chwilowa poprawa relacji z Brytyjczykami, spowodowana czasem wojny, nie zmieniło stanowiska Żydów, zdecydowanych na utworzenie własnego państwa na ziemiach Palestyny. Czynnikiem przeważającym szalę była reakcjonistyczna polityka rządu Clementa Atlee, która doprowadziła

³⁴ A. Shapira, *op. cit.*, s. 130-131.

do zakończenia dwudziestoosmioletniego powiernictwa Brytyjczyków nad Mandatem Palestyny.

Bibliografia

Źródła archiwalne:

<https://archive.is/20120716005631/http://palestine-mandate.com/from-the-balfour-declaration-to-partition-to-two-states>

<https://web.archive.org/web/20181120131346/https://unispal.un.org/UNISPAL.NSF/0/16B8C7CC809B7E5B8525694B0071F3BD>

Źródła wydane:

Johnson P., *A History of the Jews*, Londyn 2013

Pappé I., *The Making of the Arab-Israeli Conflict, 1947–1951*, Londyn 1994

Shapira A., *Historia Izraela*, Warszawa 2018

Wasserstein B., *The Assassination of Lord Moyne*, „Jewish Historical Society of England”, 27 (1979)

Opracowania:

Della Pergola S., *Demography in Israel/Palestine: Trends, Prospects, Policy Implications*, IUSSP XXIV General Population Conference, Salvador de Bahia 2001

Nowacka S., Wojnarowicz M., Zaręba S., *Raport PISM – konflikt izraelsko-palestyński 2020. Rok złego przełomu*, Warszawa 2020

Źródła internetowe:

<https://www.paljourneys.org/en/timeline/historictext/6705/balfour-declaration>

<https://www.worldstatesmen.org/Israel.htm>

<https://www.gov.il/he/Departments/Guides/the-aliya-story?chapterIndex=4>

<https://www.gov.il/he/Departments/Guides/the-aliya-story?chapterIndex=6>

https://en.wikisource.org/wiki/Palin_Report

<https://www.jewishvirtuallibrary.org/haycraft-commission-of-inquiry-into-the-1920-21-arab-riots-october-1921>

<https://www.jewishvirtuallibrary.org/hope-simpson-report>

<https://www.jewishvirtuallibrary.org/the-passfield-white-paper>

<https://www.jewishvirtuallibrary.org/text-of-the-peel-commission-report>

<https://www.heyalma.com/israel-guide/history-of-israel-palestine-before-1948>

<https://www.britannica.com/place/Palestine/The-Arab-Revolt>

<https://www.britannica.com/place/Palestine/World-War-I-and-after>

https://avalon.law.yale.edu/20th_century/angap04.asp

ABSTRAKT

Jedną z przyczyn konfliktu izraelsko-arabskiego jest polityka Wielkiej Brytanii wobec mandatu powierniczego na terytoriach historycznej Palestyny w latach 1920-1948. Analiza kierunków polityki mocarstwa względem Mandatu wydaje się być istotna dla zrozumienia istoty napiętego sporu na tle kulturowym, religijnym i politycznym. Nieodłącznym elementem studium jest również charakterystyka stanowisk brytyjskich decydentów oraz proponowanych przez nich rozwiązań, które zakończyłyby narastający konflikt. Autor poprzez obserwację powyższych składowych proponuje podział okresu sprawowania władzy przez Europejczyków w Palestynie na trzy etapy, w zależności od kierunków polityki Wielkiej Brytanii. Niniejszy artykuł stanowi również szeroką analizę działań politycznych Wielkiej Brytanii względem ludności żydowskiej oraz muzułmańskiej, zamieszkujących tereny Mandatowe w okresie powierniczym.

Słowa klucze: stosunki międzynarodowe; konflikt etniczny; konflikt żydowsko-arabski; polityka Wielkiej Brytanii; Mandat Palestyny.